

naše povijesne baštine, kako bi i te dokumente evidentirali da postanu dostupni historičarima sporta, ali i široj javnosti. Institucije, koje smo zamolili za posudbu građe, vrlo su se spremno odazvale pa se na ovom mjestu zahvaljujemo Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta, Historijskom arhivu Zagreba i Muzeju fizičke kulture, što su posudbom dokumenata i predmeta iz povijesti sporta omogućili sustavniji prikaz sportskih organizacija Zagreba kroz njihovu prošlost. Zahvaljujemo se također i Republičkoj samoupravnoj interesnoj zajednici u oblasti kulture što je odvojila finansijska sredstva za istraživanja i pripremu ove izložbe. (JOSIPA PAVER)

MEMORIJALNA IZLOŽBA »25. SEPTEMBAR« U PAZINU. U četrdesetpetoj godišnjici sjedinjenja Istre, Rijeke, Zadra i dijela jadranskih otoka, te Slovenskog primorja s Hrvatskom i Slovenijom u novoj Jugoslaviji, podsjetili bismo ovom prigodom na jednu stalnu, memorijalnu izložbu u Pazinu. Tu, u zgradi spomen-doma sagrađenog 1981. godine u znak sjećanja na rujanske dane 1943. kada je u Pazinu odlučeno da se Istra napokon priključi svojoj matičnoj domovini, nizom fotografija, faksimila izabranih dokumenata i preglednih zemljopisnih karata prikazana je borba naroda ovih krajeva za svoje socijalno, nacionalno i klasno oslobođenje. Izložba je postavljena na preglednim panoima smještenim u širokom i slobodnom prostoru zgrade što pruža mogućnost za nesmetano pojedinačno i grupno razgledavanje, bez stiske i straha od oštećivanja eksponata. Razumljive legende i odgovarajuća tekstualna objašnjenja omogućavaju smisaono praćenje izložene građe.

Postav izložbe nije koncipiran po strogo kronološkom kriteriju, već je namjera autora bila da borbu u Istri (kao dio općejugoslavenskog pokreta) prikaže kroz više zaokruženih, užih tematskih cjelina.

Akt sjedinjenja, kao akt plebiscitarne odluke na principima samoopredjeljenja, prikazan je faksimilima pojedinih dokumenata toga vremena — proglasi NOO-a za Istru od 13. i 26. rujna 1943. godine, odluka ZAVNOH-a, te odluka AVNOJ-a kojom se potvrđuje ranija odluka Osvobodilne fronte o sjedinjenju Slovenskog primorja sa svojom maticom. U povijesnom pazinskom proglasu od 13. rujna, između ostalog, čitamo: »Rodoljubi Istre! ... Prvi put u našoj historiji uzima narod kormilo u svoje ruke. Istra se priključuje matici zemlji i proglašuje ujedinjenje sa ostalom našom hrvatskom braćom«. Na jednom panou, uz ratnu fotografiju Josipa Broza Tita citiran je dio njegovog izlaganja na II. zasjedanju AVNOJ-a, a koji počinje svima znanom rečenicom: »Jedna od najljepših pobjeda ...«. Od ostalih političkih događaja na izložbi je prikazano formiranje Prvog partijskog rukovodstva za Istru, osnivanje Talijanske unije za Istru i Rijeku, partijsko savjetovanje u Brgucu, kontakti s talijanskim antifašistima i KPI, a od poslijeratnih događaja istaknut je značaj Titovog posjeta Pazinu i Bermu 1953. godine i potpisivanja Osimskih sporazuma.

Dio prostora dat je kulturno-prosvjetnom radu. Predstavljena je raznovrsnost tadašnjeg tiska (Glas Istre, Il nostro Giornale, Primorski vjesnik i dr.), rad kazališne družine »Otokar Keršovani«, otvaranje i djelovanje osnovnih škola. Jednim, ali upečatljivim i snažno sugestivnim primjerom, ocrtana su okupatorska zlodjela nad civilnim stanovništvom. Jednako zastrašujuće djeluje fotografija spaljenog sela Lipa, kao i dva grafička lista — jedan s natpisom »Lipa optužuje«, a drugi s istoznačnim »Lipa accusa«.

Asocirajući na poznate srednjovjekovne grafičke predloške prikaza kužnih epidemija i smrti, ova dva lista predstavljaju najtežu osudu ljudskog bezumlja.

Borbenim jedinicama, njihovom ratnom putu, komandantima i borcima ustupljen je najveći prostor ove izložbe. Uz dokumentarni materijal vezan za osnivanje prvih jedinica, njihovo preformiranje nakon njemačke ofenzive u listopadu 1943, osnivanje novih formacija, posebno 43. istarske divizije, na preglednim kartama označena su područja njihovog djelovanja, mjesta značajnih bitaka te portreti istaknutih komandanata — Save Vukelića, Vitomira Sirole, Jože Skočilića i drugih. Na kraju su prikazane završne operacije s posebnim osvrtom na »riječku bitku«. Oduševljenje masa nakon konačnog oslobođenja predstavljeno je fotografijama s manifestacija u Cresu, Lošinju, Pazinu, Puli i Rijeci.

Postavljanje izložbe bilo je povjereno muzejima revolucije u Rijeci i Puli, a autori su Boško Končar i Julijan Sokolić iz Rijeke.

I jedno zapažanje za kraj ovog osvrta: nakon sedmogodišnjeg postojanja, otvorenosti i svakodnevnog komuniciranja s posjetiocima Spomen-doma sjedinjenja i slobode, panoi još uvijek stoje neoštećeni, izloženi foto-portreti nisu nagrđeni uobičajenim karikaturnim detaljima niti su postojećim tekstovima dopisivani »komentari« i slični dodaci. (RADOVAN VLAKETIĆ).

RIJEČ PRIGODOM PREDSTAVLJANJA PRVE SINTEZE »POVIJESTI RIJEKE« NA SVEČANOJ SKUPŠTINI OPĆINE RIJEKA, 28. 4. 1988. U svome poslijeratnom, socijalističkom hodu Rijeka stupa tako brzim koracima, takvom se brzinom nekadašnje povijesne urbane cjeline stapaju u jedan grad da u mnogim vidovima privrednoga, kulturnog i prosvjetnog života grad naočigled raste. U čitavoj toj brizi za što bolji i sigurniji današnji i budući život radnog čovjeka kao da smo, gotovo bi se moglo reći, zaboravili na neke od naših predaka u ovom gradu, na osobe, ljude, ličnosti, koji su gradili taj grad, patili se pri tome, gledali kako im propada trud, pa opet gradili temelje ovoga grada. Generacije se Riječana kupaju na sušačkom »Sabiličevu« a da i ne znaju da je tu, poviše njega, u prahistoriji bilo života. Otkrijemo rimske terme, oduševimo se njima u Starome gradu, a zatim brzo zatrpamo taj dragocjeni za Rijeku povijesni spomenik i turistički atraktivan prostor. Itd., itd. O svemu tome i o drugome pisano je i malo i mnogo, malo znanstveno, a mnogo više na publicistički način, malo na hrvatskom ili srpskom jeziku, a daleko više na drugim jezicima. No, grad bez svoje povijesti tijelo je bez duše, a Rijeka IMA svoju povijest o kojoj znamo dosta, ali ipak nikada previše.

Imao sam veliku sreću i osobito zadovoljstvo da mi se povjeri čast da budem ne samo jedan od autora već i prvi odgovorni urednik prve takve sinteze, a ujedno i prve na hrvatskome ili srpskom jeziku, koja je sada objavljena, upravo u čast dana naše komune, 3. maja 1988. godine.

Odmah moram istaknuti: nije to bilo kakva knjiga, niti jedna u nizu sinteza povijesti nekoga od gradova. To je sinteza prvorazrednoga znanstvenog značenja, ali i dalekoseznoga političkog karaktera, jer zadire duboko i u međunarodne i u državne vode. Jer, ukratko, takva je i povijest grada na Rječini.